
Průzkum paralelních dvojjazyčných textů v otázce určení autorství staročeského překladu

Atribuce překladového textu

- Atribuce překladového textu na základě jazykových specifik je stále relativně málo prozkoumanou problematikou.
- Hlavní překážkou je složitý vztah k dvěma jazykovým rovinám a dvěma autorským stylům, které se vzájemně prolínají.
- Má smysl se o ni pokoušet zejména v případě, kdy určení autorství překladu není možné z jiných pramenů, například u staročeských textů.

Specifika atribuce překladového textu

- Existuje rozpoznatelný individuální překladatelský styl.
- Nutnost pozorně sledovat vztah zdrojového a překladového textu; nepřipisovat překladatelskému stylu rysy, které jsou ve skutečnosti vázány na originál.
- Nemožnost užít některých autorských atribučních metod – například průměrný počet slov ve větě je v překladu závislý v první řadě na originálním textu, nikoli na stylu překladatele.

Nejstarší český biblický překlad

- Vznikl v 50. letech 14. století, zachován v několika rukopisech; edice *Staročeská Bible drážďanská a olomoucká*.
- Kolektivní překlad, dva jednoznačně rozpoznatelné překladatelské styly (*sacerdos* = *pop/kněž*). Dvě překladatelské skupiny?
- V. Kvas (1971, 1997) předpokládá cca 10 překladatelů.
- Jedním z nich je tzv. Dominikán, výrazný autor půlky 14. stol. a překladatel dalších literárních děl.

Nejstarší český biblický překlad

- Závěry novějších průzkumů naznačují, že ve skupině K (*sacerdos* = *kněz*) je počet překladatelů pravděpodobně nižší.

Starší hypotéza

(Kyas 1971, 1997)

Skupina K:

Act, Tob = 1. překladatel (Dominikán)

Rg = 2. překladatel (?)

Mach = 3. překladatel

Pror = 4. překladatel

Ep (I) = 5. překladatel

Ep (II) = 6. překladatel

Ap = 7. překladatel

Novější hypotéza

(Pytlíková 2002, 2011)

Skupina K:

Act, Tob, Rg, Mach, Pror =

1. překladatel (Dominikán)

Ep (I) = ?

Ep (II) = ?

Ap = ?

Průzkum překladatelského stylu v staročeské bibli (2011)

- Vyděluje se styl konkrétního „individuálního překladatele prorockých knih“ ze stylu skupiny K?
- *Prorocké knihy (K^{Pror}) versus srovnávací texty ze skupiny K a srovnávací texty ze skupiny P*
- Průzkum překladu plnovýznamových latinských lexikálních jednotek (*sacerdos, domini, adorare...*)
- Průzkum překladu neplnovýznamových latinských lexikálních jednotek (*autem, ecce...*)
- Průzkum staročeských dublet (*tehda x tehdy*)

Prorocké knihy jsou na základě jazykových znaků nevydělitelné ze překladatelského stylu skupiny K.

Průzkum paralelních textů

- V latinském biblickém textu existuje několik paralelních, téměř shodných textů na dvou různých místech. Dva z nich jsme využili pro průzkum míry shody překladových ekvivalentů.

- **Text o králi Davidovi:** 2 Rg 5-10 (překlad K^{Rg})
a 1 Par 11; 13-14; 17-19 (překlad P).

596 shodných slovních dvojic ve Vulgátě

- **Text o králi Ezechiášovi:** 4 Rg 18-20 (překlad K^{Rg})
a Is 36-39 (překlad K^{Pror})

611 shodných slovních dvojic ve Vulgátě

Průzkum paralelních textů

Text Ezechiáš K/K

Is 37,23

Cui exprobrasti et quem blasphemasti? Et super quem exaltasti vocem et levasti altitudinem oculorum tuorum? Ad Sanctum Israel.

Koho si haněl a koho si potupně zpravoval? A na koho si povýšil hlas a povzdvih výsost svú očí? Na svatého izrahelského.

4Rg 19,22

Cui exprobrasti et quem blasphemasti? Contra quem exaltasti vocem et elevasti in excelsum oculos tuos? Contra Sanctum Israhel.

Koho si hadil a z koho si klam činil? Proti komus povzvedl hlasu svého a povzdvihls očí svú vzhóru? Proti svatému izrahelskému.

Průzkum paralelních textů

■ Hypotéza:

Překladové ekvivalenty v paralelních textech překládané touž překladatelskou skupinou (K; text Ezechiáš) budou vykazovat **více shod** než překladové ekvivalenty v paralelním textu překládaném dvěma odlišným překladatelskými skupinami (K a P; text David). **Rozdíl bude statisticky významný.**

■ Zkoumány byly překlady **slovesných tvarů** (možnost více ekvivalentů) a **spojovacích tvarů** (méně závislé na originálním textu).

Příprava paralelních textů

2Rg 5,1–3	1Par 11,1–3
os tuum et caro tua sumus	os tuum sumus et caro tua
et nudius tertius	et nudius tertius
tu pasces populum meum Israhel et tu eris dux	tu pasces populum meum Israhel et tu eris princeps

Text David (K/P)

4Rg 20,1	Isaias 38,1
in diebus illis aegrotavit Ezechias usque ad mortem et venit ad eum Isaias filius Amos prophetes dixitque ei: haec dicit	in diebus illis aegrotavit Ezechias usque ad mortem et introivit ad eum Isaias filius Amos propheta et dixit ei: haec dicit

Text Ezechiáš (K/K)

Příprava paralelních textů

Text David (K/P)

2. Královská 5,1–3	2Rg 5,1–3	1Par 11,1–3	1Par 11,1–3
<p>smy my tvá kost a tvé maso</p> <p>a před včerajším dnem</p> <p>Ty budeš pásti lid můj izrahelský a ty budeš vévodú</p>	<p>os tuum et caro tua sumus</p> <p>et nudius tertius</p> <p>tu pasces populum meum Israhel et tu eris dux</p>	<p>os tuum sumus et caro tua</p> <p>et nudius tertius</p> <p>tu pasces populum meum Israhel et tu eris princeps</p>	<p>Kost tvá jsmy i tělo tvé</p> <p>i třetího dne</p> <p>Ty budeš pásti lid můj izrahelský, o ty budeš kniežetem</p>

Text Ezechiáš (K/K)

4. Královská 20,1	4Rg 20,1	Isaias 38,1	Izaiáš 38,1
<p>Tehda v těch dnech roznemohl se Ezechiáš na smrt i přišel k němu Izaiáš, syn Amos, prorok, i več k němu: „Tot’ praví</p>	<p>in diebus illis aegrotavit Ezechias usque ad mortem et venit ad eum Isaias filius Amos propheta dixitque ei: haec dicit</p>	<p>in diebus illis aegrotavit Ezechias usque ad mortem et introivit ad eum Isaias filius Amos propheta et dixit ei: haec dicit</p>	<p>Za těch dní roznemohl se jest Ezechiáš až do smrti i všel jest k němu Izaiáš, syn Amos, prorok, i řekl k němu: „Tot’ praví</p>

Průzkum shody překladu slovesných tvarů

2Rg (K)	1Par (P)	Vulgáta	2Rg	1Par	shoda
5,2	11,2	pascere	<i>pásti</i>	<i>pásti</i>	ano
5,19	14,10	ascendere	<i>jíti</i>	<i>vzjíti</i>	ne
5,19	14,10	ascendere	<i>pojíti</i>	<i>vzjíti</i>	ne
5,19	14,10	consulere	<i>poraditi se</i>	<i>poraditi se</i>	ano
5,19	14,10	dicere	<i>řéci</i>	<i>řéci</i>	ano
5,19	14,11	dicere	<i>vecěti</i>	<i>řéci</i>	ne
5,20	14,11	dicere	<i>vecěti</i>	<i>řéci</i>	ne
5,20	14,11	dividere	<i>rozdělití</i>	<i>rozdělití</i>	ano
5,20	14,11	dividere	<i>rozdělití</i>	<i>różno dělití</i>	ne
5,20	14,11	percutere	<i>pobiti</i>	<i>udeřiti</i>	ne

Text David (K/P)

96 slovesných dvojic

4Rg (K)	Is (K)	Vulgáta	4Rg	Is	shoda
18,21	36,6	perforare	<i>probodnúti</i>	<i>probodnúti</i>	ano
18,22	36,7	aufferre	<i>zatrátiti</i>	<i>zahladiti</i>	ne
18,27	36,12	bibere	<i>píti</i>	<i>píti</i>	ano
18,27	36,12	comedere	<i>jíesti</i>	<i>jíesti</i>	ano
18,27	36,12	loqui	<i>mluviti</i>	<i>mluviti</i>	ano
18,27	36,12	mittere	<i>poslati</i>	<i>poslati</i>	ano
18,27	36,12	sedere	<i>seděti</i>	<i>seděti</i>	ano
18,28	36,13	audire	<i>slyšěti</i>	<i>slyšěti</i>	ano
18,28	36,13	clamare	<i>zavolati</i>	<i>volati</i>	ano
18,28	36,13	stare	<i>státi</i>	<i>státi</i>	ano

Text Ezechiáš (K/K)

98 slovesných dvojic

Průzkum shody překladu slovesných tvarů

	David (2Rg <i>K</i> a 1Par <i>P</i>) (96)	Ezechiáš (4Rg <i>K</i> a Is <i>K</i>) (98)
shodný překlad	58	74
rozdílný překlad	38	24

X^2 s Yatesovou korekcí, hladina významnosti $\alpha \geq 0,05$

p = 0,036

Průzkum shody překladu spojovacích tvarů

2Rg (K)	1Par (P)	Vulgáta	2Rg	1Par	shoda
5,1	11,1	et	<i>a</i>	<i>i</i>	ne
5,2	11,2	et	<i>a</i>	<i>i</i>	ne
5,2	11,2	et	<i>a</i>	<i>o</i>	ne
5,19	14,10	et	<i>tehda</i>	<i>i</i>	ne
5,20	14,11	et	<i>i</i>	<i>a</i>	ne
7,5	17,5	et	<i>a</i>	<i>a</i>	ano
7,6	17,5	et	<i>o</i>	<i>a</i>	ne
7,9	17,8	et	<i>o</i>	<i>et</i>	ne
7,14	17,13	et	<i>a</i>	<i>a</i>	ano
7,18	17,16	et	<i>a</i>	<i>a</i>	ano

Text David (K/P)

49 spojkových dvojic

4Rg (K)	Is (K)	Vulgáta	4Rg	Is	shoda
18,21	36,6	et	<i>i</i>	<i>i</i>	ano
18,21	36,6	sic	<i>tak'</i>	<i>takež</i>	ne
18,22	36,7	et	<i>a</i>	<i>a</i>	ano
18,22	36,7	nonne	<i>však</i>	<i>však</i>	ano
18,27	36,12	et	<i>a</i>	<i>a</i>	ano
18,27	36,12	et	<i>a</i>	<i>a</i>	ano
18,27	36,12	numquid	<i>zdali</i>	<i>zdali</i>	ano
18,28	36,13	et	<i>a</i>	<i>a</i>	ano
18,28	36,13	et	<i>o</i>	<i>a</i>	ne
18,31	36,16	haec enim	<i>neb'tak</i>	<i>tot'</i>	ne

Text Ezechiáš (K/K)

53 spojkových dvojic

Průzkum shody překladu spojovacích tvarů

	David (2Rg <i>K</i> a 1Par <i>P</i>) (49)	Ezechiáš (4Rg <i>K</i> a Is <i>K</i>) (53)
shodný překlad	21	42
rozdílný překlad	28	11

χ^2 s Yatesovou korekcí, hladina významnosti $\alpha \geq 0,05$

$p = 0,00035$

Možné závěry

- Překlady paralelních textů Ezechiáš jsou si ve shodě ekvivalentů statisticky významně podobnější než překlady textů David.

1) Překladaelé paralelního textu Ezechiáš jsou dva (Rg a Pror), ale jeden přihlížel k textu druhého?

x texty nejsou zcela totožné, nejedná se o opis

x velmi významná shoda ve spojovacích výrazech

2) Překladaelem paralelních textů Ezechiáš (Rg a Pror) je jedna překladatelská individualita?

Možné další využití

- Využití této metody pro atribuční účely je omezené, protože překlady téhož textu z téže doby obecně nejsou příliš hojné.
- Průzkum dalších paralelních biblických textů v nejstarší české bibli. (Má překladatel Mt odlišný styl od překladatele zbylých synoptických evangelií?)
- Průzkum překladu paralelních biblických textů v jiném kolektivním překladu bible (například v Bibli kralické).

Použitá literatura

- Baker, Mona (2000): Towards a Methodology for Investigating the Style of a Literary Translator. *Target*, 12, 2, s. 241–266.
- Kyas, Vladimír (1971): *První český překlad bible*. Academia, Praha.
- Kyas, Vladimír (1997): *Česká bible v dějinách národního písemnictví*. Vyšehrad, Praha.
- Love, Harold (2002): *Attributing Authorship: An Introduction*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Pytlíková, Markéta (2002): *Staročeské překlady takzvaného Dominikána*. Diplomová práce. FF UK, Praha.
- Pytlíková, Markéta (2011): *Průzkum překladové a překladatelské stránky první redakce staročeského biblického překladu*. Disertační práce. FF Univerzity Palackého, Olomouc. Dostupné z WWW: <http://theses.cz/id/3czdub/?furl=%2Fid%2F3czdub%2F;so=nx;lang=en>
- Vajn, Dominik (2009): *Two-Dimensional Theory of Style of Literary Translations*. Master Thesis. College of Art and Law, University of Birmingham, Birmingham. Dostupné z WWW: <http://etheses.bham.ac.uk/535/1/Vajn09MPhil.pdf>
- Vašák, Pavel (1980): *Metody určování autorství*. Academia, Praha.